

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความค้อยคุณภาพของบุคคลในสังคมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการขาดความรู้ในเนื้อหาสาระ ความไม่สามารถนำความรู้มาประยุกต์กับหน้าที่ที่ปฏิบัติ ความไม่สามารถแก้ปัญหาที่เผชิญ ความไม่สามารถในการคิดวิเคราะห์สิ่งที่รอบข้างด้วยเหตุผล ตลอดจนความประพฤตินที่ผิดทำนองคลองธรรมนั้นต่างก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในฐานะที่บุคคล เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตที่สะท้อนจากระบบการศึกษา

นักการศึกษาปัจจุบันก็ตระหนักถึงความรับผิดชอบของตนที่มีต่อคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างดี โดยมีความเชื่อว่าการศึกษาคือกระบวนการพัฒนาคุณภาพคน การปรับปรุงและพัฒนาการศึกษานั้นสามารถทำได้หลายลักษณะซึ่งบลูม (Bloom, Benjamin S., 1978 : 573) ได้กล่าวว่าหลักสูตรที่ดีควรมุ่งพัฒนากระบวนการทางสมองระดับสูงอันได้แก่ ทักษะการแก้ปัญหา ความสามารถในการวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และการนำหลักการไปใช้ เพราะหลักการดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และสามารถต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ ทั้งนี้ เนื่องจากความรู้ด้านเนื้อหาวิชา ผู้เรียนอาจลืมได้หลังจากการศึกษายไปแล้ว แต่ความสามารถทางสมองระดับสูงจะยังคงติดตัวผู้เรียนตลอดไป ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญ และจำเป็นที่ทำให้ผู้เรียนสามารถแก้ปัญหาที่จะเผชิญอยู่ในสังคมนอกโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่เอกวิทย์ ณ ถลาง (2514 : 3) ได้กล่าวว่า การศึกษาที่ดีน่าจะมุ่งให้มนุษย์มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในสาระสำคัญหรือแก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ มุ่งให้เกิดความคิด และได้รับระบบความคิดที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ โดยพิสดาร เพราะเนื้อหาวิชานั้น ๆ เรามีเครื่องมือ มีแหล่งวิชาที่จะอำนวยความสะดวกต่อการหยิบฉวยนำมาใช้ประกอบความคิดของเราได้เป็นอย่างดี ดังนั้นนักการศึกษาหลายคนจึงมุ่งความสนใจมาที่การสอนทักษะที่จะช่วยให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ได้ การศึกษาจึงไม่ใช่เป็นการเก็บรวบรวมความรู้ไว้เท่านั้น แต่เป็นการพัฒนา

ทักษะที่จะช่วยในการเรียนรู้

ในการเรียนการสอนหรือการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นั้น เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เทคนิคและวิธีการมากมาย เทคนิคและวิธีการแต่ละอย่างมีความเหมาะสมตามสถานการณ์และเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกันออกไป สุนทร สุนันท์ชัย (2530 : 93) กล่าวว่า การสอนแบบชี้นำ บอกเล่า ปลุกฝัง อาจมีคุณค่าต่อการศึกษา แต่ก็อาจเป็นเครื่องมือของการครอบงำได้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงการสอนจากแบบชี้นำ บอกเล่า ปลุกฝัง เน้นความจดจำและเลียนแบบมาเป็นแบบให้คิดวิเคราะห์นั้น เท่ากับ เป็นการสอนผู้เรียนให้มองทุกสิ่งทุกอย่างอย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกแง่ทุกมุม และอย่างมีเหตุมีผล ปราศจากการยึดเหี้ยม ชี้นำ และบังคับ อันจะมีผล เป็นการครอบงำดังที่เคยกระทำกันมา

การสอนด้วยการให้คิดวิเคราะห์นั้นมีอยู่หลายวิธี ซึ่งหน่วยงานทางการศึกษาพยายามศึกษาวิธีการและนำไปใช้ โดยเฉพาะกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่คนนอกโรงเรียน มีนโยบายหลักในการรณรงค์ให้ประชาชนในชนบทรู้หนังสือ โดยจัดเป็นโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน มีหลักสูตรและบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนด้านอาชีพ เศรษฐกิจ อนามัย หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และอื่น ๆ วิธีการเรียนการสอนนั้นเน้นการอภิปรายตามประเด็นที่กำหนดไว้ในคู่มือครูหรืออาจสอนโดยวิธีการอื่น ๆ ตามที่ครูเห็นว่าเหมาะสม

ส่วนการสอนด้วยการให้คิดวิเคราะห์นั้นยังมีวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ และน่าจะได้มีการทดลองใช้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสวงหาแนวทางหรือวิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนในชนบท เพราะการศึกษาที่มีความหมายสำหรับผู้ตกอยู่ในความทุกข์ยากเหล่านี้ มิใช่บทเรียนที่จะสอนให้เขาอ่านออก เขียนได้ แต่พวกเขาต้องการบทเรียนที่ช่วยให้เขาเข้าใจ และแก้ไขความทุกข์ยากของเขาได้ ซึ่งอันนี้ก็อาจจะต้องการอ่านออกเขียนได้บ้างเป็นขั้นต้น แต่การอ่านออกเขียนได้เท่านั้นยังไม่พอ ลำพังการอ่านออกเขียนได้โดยไม่มีจุดมุ่งหมายอะไร จะไม่มีความหมายอะไรในตัวเอง คนที่อ่านหนังสือได้แล้วแต่หนีจากปัญหาของคนมีมากมาย เป็นเครื่องแสดงว่า การอ่านออกเขียนได้ช่วยอะไรไม่ได้มากนัก (แฟร์ เปาโล, 2517 : 98-99)

วิธีการสอนด้วยการให้คิดวิเคราะห์นั้นก็คือ วิธีการสอนตามแบบของ เปาโล แฟร์ โดยการสร้างบทเรียนขึ้นมา คือ บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก มีการเสนอสถานการณ์ (รหัส) โดยใช้รูปภาพหรือภาพถ่ายให้เห็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหา มีการวิเคราะห์อย่างอิสระ โดยวิธี "เสวนา" (Dialogue) ระหว่างครูและผู้เรียนโดยไม่มีการชี้นำ เพื่อให้เห็นมูลเหตุของปัญหาอันถูกต้อง นั่นคือ ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ และรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งสามารถมองเหตุและผลของพฤติกรรมได้อย่างชัดเจนและถูกต้องมากขึ้น (สุนทร สุนันท์ชัย ใน โอวาท สุธอนารักษ์, 2530 : 95)

การคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์เป็นการคิดที่มีลักษณะที่ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความกล้าที่จะเสี่ยงคิดและเสี่ยงทำ กล้าเปลี่ยนแปลงความคิดหรือเจตคติของตนเอง ซึ่งการคิดแบบนี้เป็นขั้นสูงสุดของการสร้างมโนธรรมสำนึก (แฟร์ เปาโล, 2517 : 96-97)

แนวคิดของ เปาโล แฟร์ จึงมีแนวทางไม่เหมือนแนวคิดในโครงการสอนหนังสือแบบเบ็ดเสร็จของไทย ซึ่งเราใช้การสนทนาเพื่อให้ผู้เรียน "คิดเป็น" โดยช่วยปรับความคาดหวังของผู้เรียนให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด แม้โครงการรื้อหนังสือของไทยมีลักษณะรูปแบบ กระบวนการ และวิธีดำเนินการคล้ายคลึงกับของ เปาโล แฟร์ แต่จุดประสงค์ของโครงการต่างกัน อย่างไรก็ตามทั้ง 2 ระบบต่างประสบความสำเร็จเพราะไม่ปฏิบัติต่อผู้เรียนเสมือน "ถัง" ที่ว่างเปล่าซึ่งต้องเติมความรู้ให้เต็ม แต่จะพยายามสร้างความเข้าใจสภาพความเป็นจริงให้มากขึ้น โดยอาศัยการอภิปรายถกเถียงทำให้ได้รับผลสำเร็จในการสร้างการรู้หนังสือและช่วยผู้ยากไร้ปรับปรุงวิถีชีวิตของตนให้มีคุณค่ายิ่งขึ้น การศึกษาจะต้องช่วยประชาชนให้เข้าใจและปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นจริงของตน หากปัญหาการกดขี่และความยากจนเป็นสิ่งที่ต้องการแก้ไข การสร้างมโนธรรมสำนึกก็นับได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการศึกษาที่มีผลในทางปฏิบัติเช่นกัน

จากแนวความคิดและบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกของ เปาโล แฟร์ ที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกมาใช้ในการเรียนการสอนกับนักศึกษาผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะตระหนักว่าการเรียนการสอนที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพ คือ การเรียนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีเสรีภาพ ได้วิพากษ์วิจารณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในปัญหาหรือในสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน ผู้เรียนสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงเจตคติหรือเกิดมโนธรรมสำนึกด้วยตนเอง

และสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการเรียนแบบนี้คือ การใช้สื่อการเรียน เพราะสิ่งที่สามารถกระตุ้นความคิดและความสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความจริงที่ผู้เรียนได้ประสบอยู่ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การถกเถียงและหาข้อสรุปได้

ในเรื่องความสำคัญของสื่อ นั้น กาญจนา แก้วเทพ (2530 : 25) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อเพื่อการพัฒนาว่า สื่อจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาระดับการศึกษาการรับรู้ของประชาชน ช่วยให้ประชาชนได้รู้เท่าทันสภาพความจริงในโลกที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวไปมีส่วนผลักดันให้ประชาชนมีความคิดและมีความสามารถในการตัดสินใจ และประกอบกิจกรรมผดุงรักษาหรือยกระดับศีลธรรมของประชาชน โดยที่สื่อจะต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างความสำนึกแห่งการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าทั้งของตัวเองและผู้อื่น แสวงหาเอกลักษณ์ของตนและวัฒนธรรมของตน เพื่อให้ปลอดพ้นจากการครอบงำจากภายนอก

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า งานวิจัยในเรื่องนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งและมีการวิจัยน้อยมาก ดังนั้นจึงมีความประสงค์ที่จะสร้างบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก เรื่อง โภชนาการและการแก้ปัญหาทุพโภชนาการ ตามหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้กลุ่มนักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานในหมู่บ้านเป้าหมายในจังหวัดอุบลราชธานี เหตุเพราะจังหวัดอุบลราชธานีมีสถิติภาวะโภชนาการของเด็กไทยอายุ 0-5 ปี ว่ามีการขาดสารอาหารอยู่ในระดับ 1 ร้อยละ 22.95 ระดับ 2 ร้อยละ 2.86 และระดับ 3 ร้อยละ 0.04 (กองโภชนาการ กรมอนามัย, 2531:สถิติ) ซึ่งนับว่าเป็นจังหวัดที่มีปัญหาทุพโภชนาการในระดับสูงจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีปัญหารุนแรงมากกว่าในภาคอื่น ๆ และในการวิจัยครั้งนี้นอกจากวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้ว ผู้วิจัยจะวัด เจตคติ วัดความคงทนทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ บันทึกพฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์ บทเรียนที่สร้างขึ้นนี้ผู้วิจัยได้ปรับวิธีการสอนในบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกให้เหมาะสมกับลักษณะโครงสร้างวัฒนธรรมไทย คือ ไม่ใช่ลักษณะของความขัดแย้ง แต่ใช้ลักษณะที่เป็นปัญหาของท้องถิ่นมาเป็นเนื้อหาในบทเรียน

กล่าวโดยสรุป ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งที่จะแสวงหาคำตอบว่า การสร้างบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก จะสามารถพัฒนาความรู้ จิตสำนึกหรือการเปลี่ยนแปลงเจตคติ และมีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการบริโภคที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้มากกว่าการเรียนโดยใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จที่ได้ปฏิบัติกันมาหรือไม่ ความคงทนของความรู้และการเปลี่ยนแปลงเจตคติมีมากน้อย

เพียงใด และนักศึกษามีความพอใจในบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักศึกษา ที่เรียนโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
2. เปรียบเทียบเจตคติของนักศึกษา ที่เรียนโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
3. เปรียบเทียบความคงทนของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักศึกษา ที่เรียนโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
4. เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเจตคติของนักศึกษา ที่เรียนโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
5. เปรียบเทียบความถี่ของพฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์ของนักศึกษา ในระหว่างการเรียนการสอนที่ใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
6. ศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษา ที่มีต่อบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ

สมมุติฐานในการวิจัย

ปรัชญาการศึกษาของ เปาโล แฟร์ กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการแลกเปลี่ยนเจตคติซึ่งกันและกันทำให้นักศึกษาเกิดความตระหนักในปัญหาและการแก้ไขปัญหา (Conscientization) ด้วยตนเอง และในการเปลี่ยนแปลงความรู้และเจตคติของบุคคลนั้นเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่คงทนถาวร (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530 : 5-7 ; ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526 : 35) ดังนั้นบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกจึงควรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่า บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ ผู้วิจัยจึงตั้งสมมุติฐานได้ดังนี้

1. กลุ่มทดลองที่ใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหา
ทุกโภชนาการ จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
2. กลุ่มทดลองที่ใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหา
ทุกโภชนาการ จะมีเจตคติสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
3. กลุ่มทดลองที่ใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหา
ทุกโภชนาการ จะมีความคงทนในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้บทเรียน
แบบเบ็ดเสร็จ
4. กลุ่มทดลองที่ใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหา
ทุกโภชนาการจะมีความคงทนในด้านเจตคติสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental research) เพื่อ
เปรียบเทียบการสอนเรื่อง โภชนาการ และการแก้ปัญหาทุกโภชนาการ โดยใช้บทเรียนแบบ
มโนธรรมสำนึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ
2. ประชากรที่ศึกษา คือ นักศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ประเภทชั้นเรียน
ในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุบลราชธานี
ปีการศึกษา 2532
3. เนื้อหาในหลักสูตรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ยึดเนื้อหาจากหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่
แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2530 ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
โดยใช้เนื้อหาในหมวดอนามัย 5 เรื่อง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 คอนคือ

คอนที่ 1 โภชนาการ

1. อาหารที่มีประโยชน์
2. การกินอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ

คอนที่ 2 การแก้ปัญหาทุกโภชนาการ

1. ความเชื่อในเรื่องอาหารของหญิงมีครรภ์
2. การให้นมลูกที่ถูกสุขลักษณะ
3. การให้อาหารเด็กอ่อน
4. ตัวแปรที่นำมาศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น
 1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่
 2. ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่
 - 2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางด้านความรู้ของนักศึกษาผู้ใหญ่
 - 2.2 การเปลี่ยนแปลงเจตคติของนักศึกษาผู้ใหญ่
 - 2.3 ความถี่ของพฤติกรรมการวิพากษ์วิจารณ์ของนักศึกษาผู้ใหญ่
 - 2.4 ความคิดเห็นของนักศึกษาผู้ใหญ่ต่อบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและแบบเบ็ดเสร็จ

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัย เฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในจังหวัดอุบลราชธานี (กลุ่มคนไทยภาคอีสานตอนล่าง) เท่านั้น ดังนั้นผลการวิจัยที่ได้รับอาจใช้ได้เฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในบทเรียนแบบมโนธรรมนั้นไม่มีการฝึกเขียน การสอนเลข ซึ่งแตกต่างจากบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยครั้งนี้ไม่คำนึงถึงตัวแปรอื่น ๆ เช่น เพศ อายุ ประสบการณ์และสติปัญญาของนักศึกษา และในระหว่างการวิจัยถ้ามีเหตุการณ์อื่น ๆ มารบกวน เช่น การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ไม่ถือว่ามีผลต่อการวิจัย และในการสอนโดยใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จครูอาสาสมัครที่ผ่านการฝึกอบรมควรมีความพร้อมสมบูรณ์ แต่ในสภาพความเป็นจริงครูอาสาสมัครอาจไม่สามารถปฏิบัติได้ครบถ้วนตามกระบวนการสอน จึงอาจทำให้การทดลองไม่ได้ผลสมบูรณ์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก หมายถึง บทเรียนที่สร้างขึ้นมาจากการสนทนาระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ซึ่งเป็นการสนทนาจากสถานการณ์ที่มีลักษณะขัดแย้ง โดยใช้คำหลักและภาพสื่อ

ประกอบ การสนทนานี้เป็นการแลกเปลี่ยนเจตคติซึ่งนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติและมีความตระหนักในสถานการณ์ที่มีลักษณะขัดแย้งนั้น

บทเรียนแบบเบ็ค เสร็จ หมายถึง บทเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ค เสร็จ ตามหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและหลักสูตรของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีขั้นตอนการสอนคือ สร้างบรรยากาศ นำเข้าสู่บทเรียน การอภิปรายเนื้อหาโดยครูผู้สอนและนักศึกษาผู้ใหญ่หรือ เลือกวิธีการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาบทเรียนสอนภาษาไทย สอนคณิตศาสตร์ และสรุปบทเรียนโดยยึดเนื้อหาและความมุ่งหมายของแผ่นเรียนเป็นหลัก

นักศึกษา หมายถึง ผู้ใหญ่ที่ศึกษาอยู่ในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ค เสร็จขั้นพื้นฐาน ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุบลราชธานี ปีการศึกษา 2532

การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ค เสร็จ หมายถึง วิธีการจัดการศึกษาที่มุ่งหวังให้นักศึกษาผู้ใหญ่มองเห็นปัญหาและแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของนักศึกษาผู้ใหญ่เป็นสำคัญ และนักศึกษาผู้ใหญ่เรียนแล้วสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ทันที

สิ่งแวดล้อมศึกษาด้านโภชนาการ หมายถึง การให้ความรู้ทางสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับอาหารและโภชนาการที่เหมาะสมกับประชาชน เพื่อสร้างเจตคติและปฏิบัติตนได้ถูกต้อง โดยสามารถนำความรู้ที่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว รู้ถึงประโยชน์และคุณค่าของอาหารที่มีต่อร่างกาย การบริโภคอาหารที่ถูกต้อง การปฏิบัติตนที่ถูกต้องในระหว่างตั้งครรภ์ วิธีการให้นมลูกที่ถูกสุขลักษณะ และการให้อาหารเด็กก่อนที่ถูกหลักโภชนาการ

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลการเรียนของนักศึกษาซึ่งได้จากการวัดโดยใช้แบบทดสอบความรู้และเจตคติก่อนเรียนและหลังเรียน ทั้งบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบเบ็ค เสร็จ ผลสัมฤทธิ์ที่สูง หมายถึง มีคะแนนมาก

มโนธรรมสำนึก หมายถึง จิตสำนึกในระดับที่สามตามแนวคิดในปรัชญาการศึกษาของเปาโล แพร์ ซึ่งหมายถึง นักศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลงจากเพียงการรับรู้ข่าวสารมาสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีการวิพากษ์วิจารณ์ และตระหนักถึงปัญหาในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหาสุขภาพโภชนาการ

ภาพสื่อ หมายถึง ภาพที่นำเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวกับโภชนาการและการแก้ปัญหา
 ทูโภชนาการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยนำเสนอ 2 ภาพ เป็นภาพด้านบวกและลบ

คำหลัก หมายถึง คำที่นักศึกษาผู้ใหญ่และครูผู้สอนเข้าใจตรงกัน และขยายความ
 จากคำหลักนั้น ไปสู่เนื้อหาบทเรียนในเรื่อง เศรษฐกิจและสังคม อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ
 ชีวิตความเป็นอยู่ของนักศึกษาผู้ใหญ่ และจากคำหลักแต่ละคำสามารถนำมาประกอบเป็นประโยค
 ในการอ่านเอกสารอื่น ๆ ต่อไปได้

การวิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง ความถี่ของพฤติกรรมที่ได้จากการบันทึกพฤติกรรม
 ในระหว่างการเรียนการสอน และคำสนทนาระหว่างครูกับนักศึกษาผู้ใหญ่ในระหว่างการเรียน
 การสอน ซึ่งได้จากการบันทึก เทปคำสนทนา

เจตคติ หมายถึง ความเชื่อหรือความคิดเห็นของนักศึกษาผู้ใหญ่ที่มีต่อ เรื่องโภชนาการ
 และการแก้ปัญหาโภชนาการ

การแก้ปัญหาโภชนาการ หมายถึง การที่นักศึกษาผู้ใหญ่สามารถนำข้อมูลข่าวสาร
 จากเรื่องที่เรียนเอามาใช้เปลี่ยนแปลงเจตคติ ใน 5 เรื่อง คือ

1. อาหารที่มีประโยชน์
2. การกินอาหารสุก ๆ ดิบ ๆ
3. ความเชื่อในเรื่องอาหารของหญิงมีครรภ์
4. การให้นมลูกที่ถูกสุขลักษณะ
5. การให้อาหารเด็กอ่อน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับประโยชน์ ดังนี้

1. เป็นการสร้างบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก เรื่อง โภชนาการและการแก้
 ปัญหาโภชนาการ เพื่อใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานและนำผลการวิจัยเสนอ
 กรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อนำไปใช้ให้โครงการมีประสิทธิภาพขึ้น

2. เป็นการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษามาปรับใช้เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน ในเรื่องโภชนาการและการแก้ปัญหาทุพโภชนาการ โดยเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน

3. เป็นแนวทางสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้พิจารณาถึงความเหมาะสมในการเลือกใช้วิธีการสอนระหว่างการใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก กับการใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ สำหรับการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จและในโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนอื่น ๆ อีกด้วย

4. เป็นการส่งเสริม เผยแพร่แนวคิดและกระบวนการเรียนการสอนแบบมโนธรรมสำนึก สำหรับการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนให้กว้างขวางขึ้น